

«ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԿԵՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՅ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

Հետազոտության թեման՝

**Գործնական աշխատանքների իրականացումը
առարկայի դասավանդման ընթացքում**

Առարկան՝

Քիմիա

Հետազոտող ուսուցիչ՝

Անժելա Խաչատրյան

Ղեկավար՝

Ուսումնական հաստատություն՝

**Գավառ քաղաքի Պ. Ղանդիլյանի անվան համար
2 միջնակարգ դպրոց**

Երևան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1. «ՔԻՄԻԱ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՏԵՍԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԻՍՔԵՐԸ..... 6

1.1. «Քիմիա» առարկայի դասավանման կարևորությունը դպրոցում..... 6

1.2. Գործնական աշխատանքների իրականացման ընթացքային նկարագիրը..... 8

ԳԼՈՒԽ 2. ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ «ՔԻՄԻԱ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ..... 11

2.1. «Քիմիա» առարկայի չափորոշի դիտարկում..... 11

2.2. Գործնական աշխատանքների կազմակերպումը դասերի օրինակներով..... 13

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ..... 19

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ..... 20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտական թեմայի արդիականության հիմնավորում:

Ժամանակակից հանրակրթական համակարգը կրթության նպատակարարական նպատակային գործընթաց է և հանդիսանում է երկրի յուրաքանչյուր քաղաքացու կյանքի կարևոր մասը: Հանրակրթական համակարգը, սակայն, չի կարողարդյունավետ գործել, եթե դրանում ներառված առարկաների դասավանդումը, մասնավորապես, բնագիտական ուղղվածության, չունենան գործնական աշխատանքների կատարման մաս:

«Քիմիա»

առարկայի շրջանակներում գործնական աշխատանքների կատարումը թույլ է տալիս սովորողներին ամրապնդել տեսական գիտելիքները:

Գործնական աշխատանքները տեսական գիտելիքների ճշմարտացիության վկայությունն են:

Սովորողները ծանոթանում են գործնական աշխատանքների կատարման մեթոդաբանությանը:

Կարողանում են սովորել լուրն թաց քուսմեքքեր քառած տեսական գիտելիքները վերածել հմտությունների և կարողունակությունների: «Քիմիա»

առարկայի շրջանակներում իրականացվող գործնական աշխատանքները պետք է թույլ տան ամբողջությամբ կենսագործել տվյալ թեմայի շրջանակներում ձևավորված պատկերացումները¹: Սակայն սա ինքնանպատակ չի արվում:

Գործնական աշխատանքների իրականացման ընթացքում հավաստվում է այն հանգամանքները, որ սովորողների կրթական հաջողությունների հասնելու համար, այլ գործոնների հետ մեկտեղ, կարևոր դեր է խաղում յուրաքանչյուր աշակերտի անհատական առանձնահատկությունները հաշվառելը: «Քիմիա»

առարկայի շրջանակներում գործնական աշխատանքների իրականացման ընթացքում ուսուցիչը հաշվառում սովորողի գիտելիքների մակարդակը, արագությունը, պատկերացումները: Կան

¹ Пак, М. С. Актуальные проблемы модернизации образования в контексте Болонской декларации [Текст] / М. С. Пак, В. А. Бордовский, В. П. Соломин // Актуальные проблемы модернизации химического образования и развития химических наук : материалы 53-й Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (5–8 апр. 2006 г., г. Санкт-Петербург). — СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. — С. 3–6.

աշակերտներ, որոնք լիարժեք տիրապետում են տեսական նյութին և արագորեն կարողանում են կատարել գործնական աշխատանքները, սակայն կան սովորողներ, ովքեր, տիրապետելով տեսական նյութին և գործնական աշխատանքի իրականացման տեխնոլոգիային, չեն հասցնում ժամանակին իրականացնել աշխատանքը, իսկ երրորդ խումբ սովորողները մշտապես կարիք ունեն ուսուցչի կողմից ուղղորդման: Ասվածից բխում է, որ գործնական աշխատանքների իրականացման ընթացքում ուսուցիչը պետք է առաջնորդվի աշակերտակենտրոն մոտեցմամբ: Այս մոտեցման համատեքստում ուսուցիչը պետք է շարունակական գործողություններ իրականացնի սովորողների պատրաստվածության անհամաչափությունը մեղմելու համար, ինչն էլ կհանգեցնի ուսումնական գործունեության արդյունավետության բարձրացման: Գործնական աշխատանքների կազմակերպման արդյունքներից է նաև աշխատունակության ակտիվացումը, հիշողության, մտածողության, ուշադրության զարգացումը, նոր կարողունակությունների ձևավորումը:

Սակայն, ցավոք, ՀՀ դպրոցներում «Քիմիա» առարկայի ուսուցիչները կաշկանդված են գործնական աշխատանքների կազմակերպելիս: Այս սօրՀՀ դպրոցների զգալի մասը տեխնիկապես շատ թույլ է զինված,

ինչը լուրջ խնդիր է առաջացնում քիմիայի գործնական մասի լիարժեք ապահովման գործում,

որն էլ առարկային կատմամբ սովորողի անտարբերվերաբերմունքի պատճառ է հանդիսանում:

Միննույն ժամանակ «Քիմիա» առարկայի առարկայական չափորոշիչի տարկմամբ տեսնում ենք, որ այդ մակարդակում ներդրված է գործնական աշխատանքների կարևորությունը:

Այսպիսով, «Քիմիա» առարկայի շրջանակներում գործնական աշխատանքների իրականացման կարևորության հավաստումը թե՛ տեսական, թե՛ իրավական մակարդակում ընդգծում է թեմայի արդիականությունը, իսկ այն հանգամանքը, որ դպրոցներում ուսուցիչները երբեմն կաշկանդված են լինում միջոցների ապահովվածությամբ և չեն կարողանում պատշաճ իրականացնել գործնական աշխատանքները, ընդգծում է թեմայի հրատապությունը:

Հետազոտության նպատակի և խնդիրների սահմանում: Հետազոտության հիմնական նպատակն է կատարել «Քիմիա» առարկայի շրջանակներում գործնական աշխատանքների իրականացման ուսումնասիրություն՝ սովորողների կարողունակությունների ակտիվացման և ուսումնական գործընթացի արդյունավետության բարձրացման նպատակով:

Առաջադրված նպատակին հասնելու համար աշխատանքում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել «Քիմիա» առարկայի դասավանման կարևորությունը դպրոցում,
- տալ գործնական աշխատանքների իրականացման ընթացքային նկարագիրը,

- կատարել «Քիմիա» առարկայի չափորոշչի դիտարկում,
- մեկնաբանել գործնական աշխատանքների կազմակերպումը դասերի օրինակներով:

Հետազոտության օբյեկտի և առարկայի սահմանում: Ընդհանուր առմամբ հետազոտության օբյեկտը իրադարձությունների դրսևորումն է «Քիմիա» առարկայի շրջանակներում գործնական աշխատանքների կազմակերպման համատեքստում, իսկ առարկան՝ որոշակի իրադարձությունների դրսևորման դեպքում այդ գործնական աշխատանքների ապահոված արդյունքները և ուսումնական գործունեության արդյունավետության բարձրացումը:

Հետազոտության կառուցվածքը և ծավալը: Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, ընդհանուր մասից, որը բովանդակում է 2 գլուխ, որոնցից յուրաքանչյուրը բովանդակում է երկուական ենթահարց, եզրակացությունից և առաջարկությունների մասից, օգտագործված գրականության ցանկից: Աշխատանքի ծավալը կազմում է 22 համակարգչային էջ (ներառյալ տիտղոսաթերթը, բովանդակությունը և գրականության ցանկը):

ԳԼՈՒԽ 1. «ՔԻՄԻԱ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՏԵՍԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1.1. «Քիմիա» առարկայի դասավանդման կարևորությունը դպրոցում

«Քիմիա» առարկան դպրոցական ուսումնական գործընթացի ամենաբարդ գիտակարգերից կամ առարկաներից է: Որպես գիտության առանձին ճյուղ՝ «Քիմիա» առարկան ուսումնասիրում է նյութի շարժման քիմիական ձևը, որը հասկացվում է որպես նյութերի որակական փոփոխություն, որոշ նյութերի փոխակերպում մյուսների և այլն²:

Աշխարհի քիմիական պատկերը նյութերի, դրանց բնութագրերի, դասակարգումների ամբողջական պատկերացումն է, որոնք փոխկապակցված են որոշակի օրինաչափություններով, ենթարկվում են բնության ընդհանուր գիտական օրենքներին և կազմում են աշխարհի քիմիական կառուցվածքի վերաբերյալ տեսակետների համակարգ:

Ունենալով բնության, քիմիական նյութերի և երևույթների վերաբերյալ ամբողջական պատկերացում, որը սովորողը ձեռք է բերել բնագիտության ուսումնասիրության շրջանակներում, 7-րդ դասարանից սկսած սովորողը ձևավորում է աշխարհի քիմիական պատկերի վերաբերյալ գիտական ըմբռնումը: Հետագա տարիներին քիչ աշակերտներ են իրենց կյանքը կապում «Քիմիա» առարկայի հետ, սակայն յուրաքանչյուրին էլ պետք է պատկերացում ունենալ քիմիական նյութերի, դրանց վտանգավորության մասին, որը նրանց անհրաժեշտ է իրենց առօրյա կենսագործունեության համար:

«Քիմիա» առարկայի դասավանդումը բավականին բարդ է, քանի որ յուրաքանչյուր դասի ուսուցիչը հաղորդում է պրակտիկորեն նոր տեղեկատվություն, սկսում են ուսումնասիրել նոր թեմա, որոնք, ի տարբերության ուսումնառության նախորդ փուլերի բավականին բարդ են: Բացի այդ յուրաքանչյուր դաս բովանդակում է բանաձևեր, որոնք կտրուկ բարդանում են: Եվ դասն ընկալելու համար սովորողը պետք է սկսի մտածել «Քիմիա» առարկայի լեզվով: Իսկ դա ապահովելու համար միայն դասարանային ժամանակը բավարար չէ և անհրաժեշտություն է առաջանում, որ սովորողները դասերից հետո ևս, բացի դասերի կատարումը, ժամանակ հատկացնեն լրացուցիչ տեղեկատվությամբ զինվելու համար:

«Քիմիա» առարկայի դասավանդման գլխավոր նպատակը քիմիական գիտության բովանդակության և դրա մեթոդների բացահայտումն է՝ ելնելով պրակտիկայից և «Քիմիա» առարկային առնչվող հասարակական հիմնախնդիրների լուծման փորձի ուսումնասիրումից:

² Зимукова Ю.М. Проблемы преподавания химии в школе как отражение кризиса современной теории познания // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Сер. 1. Психологические и педагогические науки. 2022. Вып. 2: электрон. науч. журн. / ред. кол.: Л.А. Косолапова (отв. ред. вып.), Н.А. Гангнус, Е.К. Гитман, А.И. Санникова; Перм. гос. гуманитар.-пед. ун-т. Пермь, 2022., с. 196.

Իսկ այդպիսի հիմնախնդիրները շատ են: Դիտարկելով հարցեր էկոլոգիայի, բժշկության, էներգետիկայի, արդյունաբերության կամ գյուղատնտեսության բնագավառից, մարդը հաճախ է բախվում «Քիմիա» առարկային՝ նյութի կառուցվածքի ու փոխարկումների մասին գիտությանը:

Յուրաքանչյուր ոք, ով ձգտում է ժողովրդավարական հասարակության պատասխանատու քաղաքացի լինել, հասարակության համար կարևոր նշանակությամբ հարցերի լուծման մասնակիցը դառնալ, պետք է տիրապետի որոշակի նվազագույն քիմիական գիտելիքների, կարողանա իրական կյանքի տարբեր իրավիճակներում դրանք կիրառել:

Առանց քիմիական գիտելիքների հնարավոր չէր լինի աշխարհի մասին գիտական պատկերացումներ ձևավորել, քանզի մարդուն շրջապատող նյութական աշխարհն անընդհատ ենթարկվում է փոփոխությունների, իսկ «Քիմիա» առարկայի ուսումնասիրության առարկան հենց նյութն է, դրա փոխարկումը, հատկություններն ու կիրառումը:

«Քիմիա» առարկան զբաղվում է մեզ շրջապատող աշխարհի նյութերի ուսումնասիրությամբ: Ինչի՞ց են կազմված նյութերը, ինչպե՞ս են միմյանց հետ փոխազդեցության մեջ մտնում՝ տարբեր տեսակի էներգիաների ազդեցությամբ: Ինչպիսի՞ն է կենդանի օրգանիզմներում դրանց ունեցած դերը: «Քիմիա» առարկան առնչվում է սննդի, գյուղատնտեսության, հրուշակեղենի, ֆոտոժապավենի, գործվածքների, դեղամիջոցների, կենսական պրոցեսների հետ և ծառայում մարդու կենսամակարդակի բարձրացմանը:

«Քիմիա» առարկայի իմացությունը մեծապես նպաստում է աշխարհայացքային գաղափարների ձևավորմանը և վճռորոշ ազդեցություն ունի քաղաքակրթության, գիտատեխնիկական առաջընթացի և համամարդկային մշակույթի զարգացման վրա: Անհնար է բնական որևէ երևույթի կամ նյութի վերաբերյալ ամբողջական տեղեկություններ ստանալ առանց քիմիական գիտելիքների կիրառման:

«Քիմիա» առարկայի կարևորագույն դերը հասարակության կյանքում պայմանավորված է ժամանակակից քիմիական հետազոտական մեթոդների և գաղափարների բազմազանությամբ, որոնք նպաստում են ճիշտ աշխարհընկալմանը և ճանաչողական ունակությունների զարգացմանը:

«Քիմիա» առարկան անքակտելի կապի մեջ է բնական գիտությունների՝ ֆիզիկայի, կենսաբանության, մաթեմատիկայի, երկրագիտության, աշխարհագրության և բժշկագիտության հետ: Դրանց փոխկապակցվածությունը դարձել է այնքան բնական ու անհրաժեշտ, որ ծնունդ են առնել մի շարք զարգացող գիտական ուղղություններ՝ ֆիզիկական քիմիա, կենսաքիմիա, դեղագիտական քիմիա, երկրաքիմիա, տիեզերքի քիմիա և այլն: Այն ինտեգրված գիտությունների

փոխկապակցված զարգացումը մարդկությանը հնարավորություն է տալիս թափանցել տիեզերքի գաղտնիքների մեջ և բացահայտել բազմաթիվ առեղծվածային երևույթներ:

«Քիմիա» առարկայի զարգացման շնորհիվ մարդուն և գիտությանն անհրաժեշտ միլիոնավոր նյութեր են սինթեզվել: Այսօր, մոտ 20 միլիոն օրգանական և 0,5 միլիոն անօրգանական միացություններ են հայտնի՝ օժտված որոշակի կառուցվածքով և հատկություններով, որոնք գիտատեխնիկական առաջնության հիմնաքարն են հանդիսանում: Մեզ շրջապատող կենցաղային իրերից սկսած մինչև նորագույն տեխնոլոգիաներն անհնար է պատկերացնել առանց համակարգված քիմիական գիտելիքների³:

Գիտության ցանկացած բնագավառում, այդ թվում նաև քիմիայում, դրսևորվում է մարդկային բանականության գործունեությունը: «Քիմիա» առարկայի իմացությունը հնարավորություն է տալիս կանխել շրջակա աշխարհին սպառնացող վտանգները, լուծել էկոլոգիական հիմնախնդիրները:

1.2. Գործնական աշխատանքների իրականացման ընթացքային նկարագիրը

«Քիմիա» առարկայի բոլոր ծրագրերում հստակ ամրագրված են գործնական աշխատանքների քանակը, թեման, կատարման եղանակը, աշխատանքի բովանդակությունը: Ելնելով դպրոցի կոնկրետ նյութատեխնիկական բազայից, լաբորատորիայի ունեցած հնարավորություններից, գործնական աշխատանքի բնույթից ու նպատակից, կարող ենք ընտրել գործնական աշխատանքի կազմակերպման եղանակներից մեկը:

«Քիմիա» առարկայի ծրագրերում նշվում են ուսուցչի կողմից կատարվող պարտադիր ցուցադրական փորձերը, ներկայացվում է գործնական պարապմունքների բովանդակությունը: Ենթադրվում է, որ ցուցադրական փորձերի ժամանակ ուսուցիչն աշակերտներին ցուցադրում է քիմիական փորձարարության նմուշներ, մեկնաբանում է, զննական օրինակներով պարզաբանում, լուսաբանում նյութի այս կամ այն հատկությունը, ձևավորում և ամրապնդում է քիմիական նյութերի և սարքավորումների հետ փորձերի կատարման ժամանակ անհրաժեշտ անվտանգ աշխատանքի կանոնները և տարբերակում է աշխատանքի արդյունքների գրանցվող դիտարկումների ձևավորման եղանակները:

Քանի որ գործնական աշխատանքներին հատկացված ժամանակը ծրագրի շրջանակներով սահմանափակված է, առարկայի գործնական բաղադրիչի արդյունավետությունը կարելի է կատարել արտադասարանական խմբակների միջոցով: Ուսուցչի խնդիրն է նկատել և

³ Рыбаков С.Ю. Проблема содержания образования в эпоху постмодерна // Ученые записки: электрон. науч. журн. / Курск. гос. ун-т. – 2020. – № 3 (55). – С. 76–81.

կարողանալ հետաքրքրել այն աշակերտներին, որոնք հետաքրքրություն են ցուցաբերում առարկայի նկատմամբ, դասից հետո մոտենում են ուսուցչին իրենց հուզող հարցերը տալու համար, կարդում են լրացուցիչ գրականություն: Լաբորատոր, ցուցադրական փորձերի կատարման ժամանակ ձևավորվում են գործնական կարողություններ, հմտություններ և գործողության կատարման եղանակներ, սակայն, բնականաբար, ցուցադրական կամ լաբորատոր փորձի կատարման համար աշակերտները չեն գնահատվում:

Գործնական պարապմունքների ժամանակ աշակերտները կատարում են աշխատանքն ինքնուրույն՝ օգտվելով դասագրքի ցուցումներից: Կարող են նաև աշխատել խմբով: Փորձարարական խնդիրների լուծման ժամանակ նախատեսվում է աշակերտների գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների ինքնուրույն կիրառում ենթադրությունների, եզրահանգումների հաստատման համար:

«Գործնական աշխատանք» բաղադրիչով աշակերտներին գնահատելու համար նախատեսված են հիմնականում գործնական պարապմունքները և փորձարարական խնդիրների լուծումը: Աշակերտին գնահատելու համար հաճախ շեշտը դրվում է կատարված աշխատանքի գրավոր հաշվետվության վրա: Ըստ էության ավելի կարևոր է փորձարարական գործնական կարողությունների ձևավորման մակարդակը:

Գործնական պարապմունքը պլանավորելու ժամանակ ուսուցիչը պետք է ընտրի մեկ կամ մի քանի գործնական կարողություն կամ գործողության կատարման եղանակ՝ կախված աշխատանքի բնույթից, ծավալից, դասարանի պատրաստվածության մակարդակից, աշակերտների քանակից, ուսուցչի հայեցողությունից և այլն: Հարկավոր է պատրաստել հատուկ դիտարկման քարտ, որտեղ գործնական պարապմունքի կատարման ընթացքում ուսուցչի կողմից կատարված նշումների օգնությամբ պարզ է դառնում դասարանի բոլոր աշակերտների մոտ տվյալ գործնական պարապմունքի համար ուսուցչի ընտրած այս կամ այն գործնական կարողության կամ գործողության կատարման եղանակի ձևավորման աստիճանը:

Քարտի միջոցով գործնական աշխատանքը գնահատելու համար ուսուցիչը կարող է դիտարկման համար հատուկ ընտրված սովորողների խմբի մոտ ստուգել մի քանի ուսումնական կարողությունների տիրապետման մակարդակը, իսկ եթե անհաժեշտ է՝ որոշ աշակերտների տրամադրել լրացուցիչ տեղեկատվություն կամ ցուցաբերել անհրաժեշտ օգնություն: Գործնական աշխատանքի դիտարկման համար ուսուցիչը կարող է կազմել հսկյալ դիտարկման քարտը.

Աղյուսակ 1. Գործնական աշխատանքի ընթացքում սովորողների դիտարկման քարտ

Հ	Աշակեր	Կարողունակություններկամգործողությանեղանակներ
---	--------	--

. Ն	տիանուն, ազգանուն	Սարքիի ավաքում	Հերմետիկություն անփորձարկում	Փորձինպատ ակիիրագործում	Սարքիապ ամոնտաժում	Տաքացնողսարքերնօգտագործելուկարողունակություն

Դասի ընթացքում ուսուցիչը դիտարկում է դասարանի աշխատանքը և դիտարկման քարտի վրա նշումներ է կատարում.

+ աշակերտի ճիշտ կատարած գործողության համար,

- աշակերտի ոչ ճիշտ կատարած,

սակայն ուսուցիչի տողությունից հետո ճշգրտված գործողության համար,

0 նշանն այն դեպքում,

երբ աշակերտն առանց ուսուցչի օգնության տվյալ գործողությունը ճիշտ կատարել է ի կարող⁴:

Աշխատանքի արդյունքները վերլուծելու ժամանակ հորիզոնական այունակով գումարային տեղեկությունները կօգնեն ուսուցչին որոշել, թե դիտարկվող աշակերտների ցուրաքանչյուրը որքանով է տիրապետում գործողության եղանակներին կամ կարողությանը:

Ուղղահայաց այունակների գրառումների հետագոտությունն օգնում է ուսուցչին պարզել, թե վերահսկվող ո՞ր կարողությունն է սովորողների կողմից ավարարյուրացվել, իսկ ո՞ր կարողությունը կամ գործողության եղանակն է լրացուցիչ նվաճանքների կարիք գում: Հետագայում, սովորողների քիմիական փորձ կատարելու ուսուցումը կազմակերպելիս, ուսուցչին հարկավոր է հաշվի առնել որոշ ընդհանուր դրույթներ.

1.

Դասը պլանավորելիս ժամանակ հատկացնել չմիայն նախնական գործնական կարողությունների ձևավորման, այլև գործողությունների կատարելագործման, ինչպես նաև այդ կարողությունների ձևավորման որակի ստուգման համար:

2. Հարցման, կրկնության և ընդհանրացման դասերի ժամանակ պետք է

կրկին անգամ ցուցադրել ազդանյութերն ու սարքավորումները, որոնք սովորողներն օգտագործել են լաբորատոր և գործնական պարապմունքների ընթացքում,

⁴ Զակոբյան Մ., Զովսեփյան Լ. Գործնական աշխատանքների կազմակերպումը քիմիայի դասերին. «Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիրը» ՊՐԱԿ Բ, 2016., էջ 151-153:

կամ տեսել են ուսուցչի ցուցադրական փորձերի ժամանակ,

որպեսզի նրանք կարողանան մտովի պատկերացնել, վերհիշել մինչև այդ կատարված փորձերը:

3.

Գործնական պարապմունքների ժամանակ մեծ ու շաղրություն դարձնել սովորողների գործնական կարողությունների ձևավորման, անվտանգ տեխնիկայի կանոնների պահպանման կարողությունների և ոչ միայն աշխատանքի կատարման հաշվետվության ձևավորմանը:

4. Կատարելագործել սովորողների գործնական կարողությունները և հասնել ճանաչողական կտիվության մեծացմանը:

Այդնպատակով առաջարկել աշակերտներին հաճախ ինքնուրույն կատարել չբարդ քիմիական փորձերը ցուցադրաբար, կրկնելով մինչև այդ կատարված լաբորատոր և ցուցադրական փորձերը, փորձարարական խնդիրների լուծումները կամ տնային գործնական առաջադրանքները⁵:

Որպես գործնական աշխատանքի կազմակերպման ձև առաջարկում ենք գործնական աշխատանքը որպես աշակերտների կողմից իրականացվող ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք, որը կնպաստի սովորողներին որգիտել իքների ձեռքբերմանը արդեն իսկ յուրացված իմանվրա, կգարգանատեղեկությունների հավաքելու և սեփական դիրքորոշում ձևավորելու կարողություններ, համագործակցելու և կատարած աշխատանքը ճիշտներկայացնելու հմտություն:

ԳԼՈՒԽ 2. ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ «ՔԻՄԻԱ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

2.1. «Քիմիա» առարկայի չափորոշչի դիտարկում

Ինչպես հանրակրթական դպրոցի յուրաքանչյուր այլ առարկայի, այնպես էլ քիմիայի դեպքում ուսուցիչն առաջնորդվում է առարկայական չափորոշչով: «Քիմիա» առարկայի չափորոշչով սահմանվում է, որ «Քիմիա» առարկան գլխավորապես նպատակ է հետապնդում հնարավորություն տալ սովորողներին.

1) ձեռք բերելու և կիրառելու քիմիայի մասին գիտելիք, հասկանալու գիտության բնույթը քիմիային առնչվող համատեքստում և գնահատելու քիմիայի և մյուս գիտությունների միջև գոյություն ունեցող կապերը,

2) զարգացնելու գիտական հետազոտություններ կատարելու ունակություններ, ստեղծագործաբար և քննադատաբար մտածելու և քիմիայի համատեքստում անհատապես կամ խմբերով խնդիրներ լուծելու կարողությունը,

3) հասկանալու քիմիայի տերմինաբանությունը և հաղորդակցվելիս ներկայացնելու

⁵ Яковлев, В. В. Метод проектов как способ реализации компетентного подхода в современном учебно-воспитательном процессе. Образование в современной школе.-2008.-№1. -с. 15-22.

քիմիային առնչվող հարցերի վերաբերյալ գաղափարներ և տեսակետներ,

4) զարգացնելու բնական ռեսուրսների օգտագործման և բնապահպանական հարցերի վերաբերյալ պատասխանատու քաղաքացու վերաբերմունք:⁶

«Քիմիա» առարկայի ուսումնառությունն աշակերտին հնարավորություն է տալիս հասկանալու քիմիայի հիմնական սկզբունքները, նյութերի կառուցվածքի և հատկությունների ուսումնասիրման գիտական մեթոդները, քիմիական ռեակցիաների ընթացքում տեղի ունեցող ջերմային երևույթները և քիմիական տերմինաբանությունը, ինչը նպաստում է վերլուծական, քննադատական և ստեղծագործական մտածողությամբ անհատի ձևավորմանը: Քիմիայի դասընթացի յուրացման ընթացքում աշակերտը ձեռք կբերի քիմիական գրագիտություն, նյութերի հետ անվտանգ վարվելու գործնական հմտություններ, կսովորի՝ ինչպես պետք է պլանավորել և իրականացնել քիմիական հետազոտությունը, մեկտեղել, մշակել և վերլուծել ստացված փորձնական տվյալները, կատարել հիմնավորված եզրակացություններ: Նյութերի հատկությունների մասին ստացած քիմիական գիտելիքները կօգնեն սովորողին հասկանալու հավասարակշռված սննդակարգի և առողջ ապրելակերպի կարևորությունը մարդու առողջության պահպանման համար:

Սովորողների մեջ քիմիայի ամբողջական ընկալում ձևավորելու նպատակով քիմիա առարկայի ծրագիրը կառուցվել է հինգ հիմնական գաղափարների շուրջ: Դրանք հնարավորություն են տալիս ստեղծելու աշխարհընկալման ամբողջական պատկերը և խուսափելու հատվածային ընկալումից:

Ընտրված հինգ հիմնական գաղափարներն են՝ նյութի մասնիկային բնույթ՝ ատոմ և մոլեկուլ, քիմիական կապ, կառուցվածք և հատկություններ, քիմիական ռեակցիաներ, էներգիայի պահպանման օրենք և թերմոդինամիկա, կինետիկա և հավասարակշռություն:

Առաջին մակարդակի հիմնական գաղափարները հետագայում տրոհվել են երկրորդ և երրորդ ենթամակարդակներում: Յուրաքանչյուր կրթական աստիճանում երրորդ մակարդակի գաղափարների շուրջ ձևակերպվել են քիմիայի առարկայական չափորոշչային վերջնարդյունքները: Հիմնական գաղափարների ուսուցումը իրականացվում է պարուրաձև տարրական դպրոցի «Ես և շրջակա աշխարհը» և հիմնական դպրոցի (միջին դպրոցի) 5-6-րդ դասարանների «Բնություն» դասընթացներում ձևավորվում են հիմնական հասկացությունների նախնական պատկերացումները, այնուհետև՝ հիմնական դպրոցի (միջին դպրոցի) 7-9-րդ

⁶Հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում «Քիմիա» առարկայի 7-9-րդ և 10-12-րդ դասարանների առարկայական չափորոշիչը հաստատելու մասին Հայաստանի Հանրապետության կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարի 30 մարտի 2023 թվականի N 43-Ն հրամանը. Հասանելիությունը՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=176067> (վերջին մուտք՝ 11.10.2023, ժամը 11:47)

դասարաններում և միջնակարգ դպրոցի (ավագ դպրոցի) 10-12-րդ դասարաններում, «Քիմիա» առարկայի շրջանակում տեղի է ունենում ուսուցանվող տեսական նյութի, սովորողների կարողությունների և գործնական հմտությունների աստիճանական խորացում և ընդլայնում:

Քիմիայի դասավանդումը պետք է իրականացվի համագործակցության և հետազոտության վրա հիմնված ուսումնառության սկզբունքով: Հետազոտության վրա հիմնված ուսումնառությունը հենվում է սովորողների ինքնուրույն և համագործակցությամբ իրականացվող հետազոտությունների և գործնական ուսուցման վրա: Դա աշակերտակենտրոն ուսուցում է, երբ ուսումնառության ընթացքում սովորողներն ակտիվ և մասնակցային դերակատարություն ունեն: Ուսումնասիրվող նյութի շրջանակներում հետազոտվող հարցի, երևույթի վերհանումը, դրա ճիշտ ձևակերպումը, առաջ քաշված հարցերի լուծումները սովորողի հիմնական աշխատանքներն են: Դա հնարավորություն կտա, որ սովորողները հասկանան գիտության բնույթը, կարողանան առաջ քաշել գիտական հարցադրումներ և իրականացնել հետազոտություններ:

«Քիմիայի» ուսուցումը լիարժեք իրականացնելու համար դպրոցները պետք է ապահովեն ծրագրում նշված փորձարարական, մոդելավորման և այլ գործնական աշխատանքների համար պահանջվող սարքեր և նյութեր, քանի որ, ինչպես տեսնում ենք առարկայական չափորոշչով, յուրաքանչյուր դասում նախատեսված է գործնական աշխատանքի իրականացում:

2.2. Գործնական աշխատանքների կազմակերպումը դասերի օրինակներով

Ելնելով դպրոցի կոնկրետ նյութատեխնիկական բազայից, լաբորատորիայի ունեցած հնարավորություններից, գործնական աշխատանքի բնույթից ու նպատակից՝ կարող ենք ընտրել գործնական աշխատանքի կազմակերպման առաջարկվող տարբերակներից որևէ մեկը:

Աշակերտների կողմից ինքնուրույն կատարվող լաբորատորփորձեր: Ինքնուրույն կատարված փորձը և դիտումները բնության ճանաչողության գործում չափազանց կարևոր են, և ուսուցչի կողմից կատարվող ցուցադրումները, որքան էլ խնամքով ու որակով կատարվեն, չեն կարող փոխարինել աշակերտների իկողմից ինքնուրույն կատարվող աշխատանքներին: Ցուցադրումների ժամանակ աշակերտը մնում է պասիվ դիտողի դերում, իսկ աշխատանքն ինքնուրույն կատարելու ընթացքում հետազոտման գործընթացին մասնակցում են աշակերտի բոլոր զգայարանները:

Աշակերտը ոչ միայն լսում է ուսուցչի բացատրությունները և դիտում փորձը, այլև շոշափում է նյութը, գործիքները, զգում է դրա հոտը, տեսնում է գույնը, ուսումնասիրում է և ձեռք է բերում գործնական հմտություններ, աշխատանքի կուլտուրա: Ինքնուրույն աշխատանքի

ընթացքում, եթե այն ճիշտ է կազմակերպված, երեխայի մեջ զարգանում է գլխավորը երկրորդականից, եականը ոչ էականից տարբերելու կարողություններ: Աշակերտները ձեռք են բերում խմբով աշխատելու, նյութերի և լաբորատոր ապակեղենի նկատմամբ խնամքով վերաբերվելու և ընկերներին փոխօգնություն ցուցաբերելու ու համագործակցելու հմտություններ Առաջանում է վստահություն իրենց գիտելիքների նկատմամբ, գիտակցական վերաբերմունք և երևույթներն ու փաստերը գիտականորեն քննարկելու, ճիշտ եզրահանգումներ կատարելու կարողություններ ու հմտություններ:

2. Ուսուցչի կողմից կատարվող ցուցադրական փորձեր: Վերը նշվածից չի կարելի եզրակացնել, որ բոլոր գործնական աշխատանքները աշակերտները ինքնուրույն պետք է կատարեն: Քանի որ շատ դեպքերում նյութատեխնիկական բազան բավականաչափ հարուստ չէ, որպեսզի կարողանանք բոլոր խմբերը ապահովել լաբորատոր սարքավորումներով և նյութերով: Ուստի նպատակահարմար է, որ գործնական աշխատանքը կատարի ուսուցիչը ցուցադրական սեղանի վրա աշակերտի օգնությամբ: Բացի այդ, պետք է նկատի ունենալ, որ ուսուցչի կողմից կատարվող ցուցադրումները ուսուցման ընթացքի համար ունեն իրենց որոշակի նշանակությունը: Ցուցադրական փորձերը ավելի նպատակասլաց են, մեթոդական կառուցվածքով ավելի կուռ, իսկ խնամքով նախապատրաստվելու դեպքում գլխավոր երևույթները ընդգծվում են և հաջորդում մեկը մյուսին որոշակի համակարգով: Դիտումներն ուղեկցվում են նաև անհրաժեշտ բացատրություններով, միաձուլված են նոր նյութի ուսուցման ընթացքին, և, վերջապես, ժամանակի առումով էլ ավելի շահավետ են, քան աշակերտների ինքնուրույն աշխատանքները:

3. Որպես այլընտրանքային տարբերակ կարելի է օգտագործել նաև վիրտուալ լաբորատորիան: Այս ձևը օգնության է գալիս ուսուցչին հատկապես քիմիայի լաբորատորիաների ներկայիս պայմաններում: Գործնական և լաբորատոր աշխատանքների կազմակերպման ընթացքում հատուկ ուշադրություն և զգուշություն են պահանջում թթուները, հիմքերը և նրանց լուծույթները: Ամեն անգամ, երբ օգտագործվում են այդ նյութերը, ուսուցիչը պարտավոր է զգուշացնել աշակերտներին, որ դրանք կարող են առաջացնել վտանգավոր այրվածքներ, քայքայել ու փչացնել հագուստը, կոշիկները, սեղանը: Հեղուկները մի անոթից մյուսը լցնելիս պետք է հետևել, որ դրանք չհոսեն անոթի արտաքին պատերի վրայով: Թափված հեղուկի վրա պետք է անմիջապես ցանել փայտի չոր թեփ:⁷

⁷Ավետիսյան Կ. Քիմիայի դասավանդումը հանրակրթական դպրոցի 7-9-րդ դասարաններում, ուսուցչի մեթոդական ձեռնարկ: Եր.: «Անտարես», 2013, 104 էջ 62-64.,

Ծրագրում նշված գործնական աշխատանքներն այն նվազագույնն են, որոնք անհրաժեշտ է կատարել դպրոցում յուրաքանչյուր դասընթացի ընթացքում: Ելնելով կոնկրետ դպրոցի լաբորատորիայի հնարավորություններից՝ կարելի է մի աշխատանքը փոխարինել նմանատիպ մեկ այլ աշխատանքով, բայց պակասեցնել լաբորատոր և գործնական աշխատանքների քանակը չի կարելի: Ճիշտ եզրակացություն կատարելու համար պետք է մանրամասնորեն պլանավորել կատարվելիք աշխատանքը: Փորձի իրականացման և յետազոտման համար տարբերում են հինգ փուլեր.

- Փորձի նկարագրություն: Սա փորձի նկարագրությունն է բառերով: Փորձը պետք է հստակ, գիտականորեն ներկայացվի, նկարագրվի այնպես, որ յուրաքանչյուր ոք, հիմնվելով նկարագրության վրա, կարողանա փորձը կատարել:

- Էսքիզներ և նկարներ, պահանջվող նյութեր և սարքեր: Սա գիտափորձի մոդելավորումն է, նկարը պատկերի կամ էսքիզի տեսքով, որը կօգնի փորձը ճիշտ կատարելու:

- Դիտարկում, որը շատ կարևոր է, որովհետև փորձ կատարողը չի կարող ճիշտ եզրահանգում անել, եթե չի կարողանում ճշգրիտ կատարել դիտարկումը. ի՞նչ դիտեցինք, ի՞նչ զգացինք, ի՞նչ նկատեցինք:

- Մեկնաբանություն, որը կարող է բացատրել դիտարկված երևույթի պատճառները, թե ինչու՞ այդպես եղավ, և ինչի՞ նշան էր դիտարկված երևույթը:

- Արդյունքներ և վերջնական եզրակացություն, որը ճշգրիտ մեկնաբանում է կատարված փորձը, նրա նպատակն ու իմաստը: Անհրաժեշտության դեպքում պետք է գրել ռեակցիայի հավասարումը⁸:

Ներկայացնենք գործնական դասի օրինակներ:

Դասարանը՝ 8-րդ

Դասի թեման՝ «Ջրածնի ֆիզիկական հատկությունները և ստացումը»⁹

Նպատակները, ակնկալվող արդյունքները.

ա) ակադեմիական

Դասի արդյունքում սովորողները.

- Փորձով կստանան ջրածին, կուսումնասիրեն դրա ֆիզիկական և քիմիական մի քանի հատկություններ:

- Կզարգացնեն քիմիայի լաբորատորիայում աշխատելու, տեխնիկայի անվտանգության կանոնները պահպանելու հմտություններ:

⁸Ավետիսյան Կ. Քիմիայի դասավանդումը հանրակրթական դպրոցի 7-9-րդ դասարաններում, ուսուցչի մեթոդական ձեռնարկ: Եր.: «Անտարես», 2013, 104 էջ 62-64.,

⁹Սահակյան Լ. Քիմիա. 8-րդ դասարանի դասագիրք, մաս 2:- Եր.: Տիգրան Մեծ, 2019., 112 էջ, էջ 134-139:

բ) սոցիալական

- Կզարգացնեն գործնական աշխատանք կատարելու, դիտարկելու, մեկնաբանելու, եզրահանգելու և աշխատանքը ներկայացնելու կարողություններ:

- Կզարգացնեն խմբում աշխատելու, աշխատանքը պլանավորելու, միմյանց օգնելու, համագործակցելու հմտություններ:

Անհրաժեշտ նյութեր և սարքեր. Աղաթթու, ցինկ, պղնձի օքսիդ, օճառաջուր, լաբորատոր ամրակալ, փորձանոթային կալան, սպիրտայրոց՝ խցանով ապակե սրածայր խողովակով, որը ամրացված է ռետինե ճկուն խողովակին, փորձանոթներ, հախճապակե թասիկ, ապակե ձող, գդալ կամ բահիկ, լուցկի:

Գործնական պարապմունքի նպատակը և ընթացքը.

I. Մետաղական ամրակալի վրա հավաքել փոքր ծավալով ջրածնի ստացման սարքը, ստանալ ջրածին և այրել՝ այրվող ջրածնի բողի վրա պահելով սառը բաժակ:

II. Գազատար խողովակի ծայրը իջեցնել օճառաջրի մեջ, դիտել ջրածնով լցված պղպջակների առաջացումը:

III. Էսքիզի համաձայն հավաքել ջրածնով պղնձի (II) օքսիդի վերականգնման սարքավորումը:

IV. Ուսումնասիրել ջրածնի վերականգնիչ հատկությունը, նախ՝ առանց տաքացնելու, ապա՝ տաքացման պայմաններում:

Դասի ընթացքը կազմակերպվում է հետևյալ կերպ.

1. Դասարանը բաժանել 5-հոգանոց խմբերի:

2. Վերհիշել քիմիայի լաբորատորիայում աշխատելու անվտանգության կանոնները. ա. սպիրտայրոցի ճիշտ օգտագործում, բ. թթուների հետ զգույշ աշխատանք, գ. ջրածնի մաքրության ստուգում այրելուց առաջ:

3. Նախապես պատրաստած պաստառով ներկայացնել գործնական պարապմունքի նպատակը և աշխատանքի կատարման ընթացքը:

4. Ցուցադրական սեղանին ուսուցիչը աշակերտների օգնությամբ կատարում է բոլոր անհրաժեշտ փորձերը, եթե առանձին խմբով փորձը կատարելու հնարավորություն չկա:

5. Խմբերը ստանում են առաջադրանքների քարտերի փաթեթը և բաժանում խմբի ներսում:

6. Խմբերը կատարված աշխատանքը ներկայացնում են պաստառի տեսքով: Ժամանակի մեջ տեղավորվելու համար պետք է նախապես պլանավորել և կատարել աշխատանքի բաժանում խմբի ներսում: Խմբում յուրաքանչյուր աշակերտ կատարում է իր ստացած քարտով նախատեսված առաջադրանքը: Խմբի անդամները կարող են քննարկել, խորհրդակցել, բայց

յուրաքանչյուր աշակերտ պատասխանատու է աշխատանքի իր բաժնի, իր քարտով ստացած հանձնարարությունը կատարելու համար

7.Խմբերը ներկայացնում են պաստառները: Յուրաքանչյուր խմբի իր պաստառը ներկայացնելու համար տրվում է 2 րոպե ժամանակ:

8.Վերջում ուսուցիչը հանձնարարում է գործնական աշխատանքների տեսքում նկարագրել փորձը: Օգտվելով տետրից՝ կատարել տվյալ գործնական աշխատանքին վերաբերող առաջադրանքները, լրացնել գործնական աշխատանքի գնահատման թեստը, իսկ տնային փորձի առկայության դեպքում՝ կատարել այն նաև տանը: Շատ կարևոր է, որ աշակերտները պատասխանեն ստորև առաջադրված հարցերին. ա. Ի՞նչ արեցինք այսօր: բ. Ինչպե՞ս աշխատեց ձեր խումբը: գ. Ի՞նչը կբարելավեք հետագա ձեր աշխատանքում:

9. Գնահատումը կատարել տեսքում՝ գնահատման սանդղակին համապատասխան: Հաշվի առնել աշխատանքի ընթացքում աշակերտի ցուցաբերած գիտելիքները, հմտությունները և կարողությունները, ինչպես նաև գործնական աշխատանքների տեսքում կատարված առաջադրանքների և գնահատման թեստի արդյունքները:

Որպեսգործնականաշխատանքիկազմակերպմանձևառաջարկումենքգործնականաշխատանքըորպեսաշակերտներիկողմիցիրականացվողինքնուրույնհետազոտականաշխատանք:Կարելիէընտրելայնպիսիթեմա, որիշրջանակներումկարելիէդուրսգալդպրոցիտարածքիցդուրս:Օրինակ, քիմիայի 12-րդդասարանիդասընթացիցկարելիէընտրել «Միլիկատայինարտադրություն, ցեմենտիարտադրություն»-ըկամ «Ապակու արտադրությունը»¹⁰, քանիորարտադրությանայսճյուղերըարդիժամանակաշրջանումհայտնիէիրմեծպահանջարկունեցողարտադրանքով:

Թեմաններկայացնելու, հետազոտականաշխատանքներըկազմակերպելուհամարհնարավորության դեպքում անհրաժեշտէկազմակերպելէքսկուրսիադեպիԱրարատիցեմենտիգործարան, որպեսզինախապեսձանոթանանևպատկերացումկազմենարտադրությանտեխնոլոգիականգործընթացներիմասին:

Կձանոթանանցեմենտիարտադրությանմեջհումքհանդիսացողկալինևկրաքարին:

Աշխատանքիկազմակերպմաններածականմասումհիմնավորվումէաշխատանքիթեմայինև իրառվածմեթոդիընտրությունը, նկարագրվումենաշխատանքիհիմնականփուլերը,

¹⁰Խաչատրյան Ա., Սահակյան Լ. Քիմիա: 12-րդ դասարան: (Ընդհանուր և բնագիտամաթեմատիկական հոսքեր).- Եր., «Ձանգակ» հրատ., 2018.-128 էջ, էջ 105-106

համագործակցայինխմբերինընտրումիւմբիդեկավար:

Ուսուցչիկողմիցտրվումէտեղեկատվությունսիլիակատայինարտադրությանմասին:

Նախնականտեղեկատվությունհաղորդելուցհետոկատարվումէխմբերինհանձնարարություններիբաշխում:

1-ինխումբ – ՆերկայացնելԱրարատիցէմենտիգործարանիկազմավորումընդերը

2-րդխումբ- Հումքհանդիսացողյութերընդրանցօգտագործումը

3-րդխումբ- Արտադրությանտեխնոլոգիականգործընթացը

4-րդխումբ- Արտադրությանդերընկիրառությունը

Վերլուծականմասումսովորողներիկողմիցսեփականգիտելիքներիվրահիմնվածնորգիտելիքներիձեռքբերումը, տեղեկատվությանինքնուրույնորոնումը, մշակումնուվերլուծությունը:

Այսփուլիընթացքումուսուցիչըհետևումէաշակերտներիակտիվմասնակցությանը՝

ուղղորդելովխմբերիաշխատանքները:

Ամփոփմանժամանակհամակարգումէնստացվածտեղեկատվությունը:

Կատարվածաշխատանքներիվերաբերյալներկայացնումէնհաշվետվություն:

Նախագծայինմեթոդովկատարվածաշխատանքիգնահատմանչափանիշներըպետքէլինէնթափանցիկևկանխավձանթաշակերտների¹¹:

Աշխատանքըներկայացնելուհամարպահանջվումէժամանակ,

իսկվերջնականարդյունքիհասնելուհամարկատարվումէհետազոտականարդյունքներիգրառում:

Արդյունքներիամփոփումիցհետոյուրաքանչյուրիւմբիդեկավարներկայացնումէիրենցկատարածաշխատանքները:

Հետազոտականաշխատանքըիթանկհանդիսանաաշակերտներիմոտքիմիայիցգիտելիքներիխորացմանըևտեսականգիտելիքներիգործնականումկիրառելուկարողություններիզարգացմանը:

¹¹Հակոբյան Մ., Հովսեփյան Լ. Գործնական աշխատանքների կազմակերպումը քիմիայի դասերին. «Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիրը» ՊՐԱԿ Բ, 2016., էջ 151-153:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ամփոփելով մեր կողմից կատարված տեսամեթոդական ուսումնասիրությունները և գործնական աշխատանքի արդյունքները՝ նշենք, որ «Քիմիա» առարկայի դասավանդումը յուրահատուկ տեղ ունի դպրոցական առարկաների թվում, քանի որ առավելագույնս կապված է մարդկանց առօրյա գործունեության անվտանգ կազմակերպման հետ: Այն ապահովում է կարևորագույն գիտելիքների յուրացում. քիմիական նշանների, քիմիայի հիմնական հասկացությունների և օրենքների վերաբերյալ, քիմիական հասկացությունների համակարգի ձևավորում, նպաստում է քիմիական երևույթների դիտման, քիմիական փորձերի կատարման, քիմիական նյութերի տարբերակման, բանաձևերով աշխատանքի կարողունակություններ:

Քիմիան այն առարկաներից է, որոնց դասավանդումն անհնար է և անօգուտ իրականացնել առանց գործնական աշխատանքների: Գործնական աշխատանքներն ամրապնդում են սովորողների ստացած տեսական գիտելիքները: Բացի այն, որ գործնական աշխատանքների իրականացումը, իհարկե անվտանգ պայմանների ստեղծմամբ և պահպանմամբ, նպաստում են ուսումնական գործընթացի արդյունավետության բարձրացմանը, միևնույն ժամանակ թույլ են տալիս ստացված գիտելիքները և ձևավորված կարողունակությունները կիրառել նյութերի անվտանգ օգտագործման համար՝ կենցաղում, գյուղատնտեսությունում և արտադրության մեջ, առօրյա կյանքում գործնական խնդիրներ լուծելիս, նախազգուշացնելու կամ կանխելու համար այն երևույթները, որոնք վնաս են հասցնում մարդկանց առողջությանը և շրջակա միջավայրին:

Ուսումնական գործընթացում դրսևորվում է գործնական աշխատանքների դերի բազմակողմանիությունը. այն կարող է օգտագործվել որպես դասավանդման մեթոդ, ճանաչման մեթոդ, մեթոդական տեխնիկա, վիզուալիզացիայի միջոց և այլն: Հետևաբար, ակնհայտ է, որ արդյունավետ ուսումնական գործընթաց «Քիմիա» առարկայի դասավանդման շրջանակներում անհնար է առանց քիմիական փորձերի համատարած օգտագործման:

Այդ նպատակով առաջարկում ենք մշակել պետական ծրագիր, որով կզնահատվեն Հանրապետության բոլոր դպրոցների կարիքները քիմիայի դասավանդման ընթացքում գործնական աշխատանքների կատարման համատեքստում: Կկազմվի ժամանակացույց և ըստ առաջնահերթության կլրացվեն բոլոր կարիքները՝ այլևս բացառելով որևէ կաշկանդվածություն ուսուցիչների համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ավետիսյան Կ. Քիմիայի դասավանդումը հանրակրթական դպրոցի 7-9-րդ դասարաններում, ուսուցչի մեթոդական ձեռնարկ: Եր.: «Անտարես», 2013, 104 էջ 62-64.
2. Հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում «Քիմիա» առարկայի 7-9-րդ և 10-12-րդ դասարանների առարկայական չափորոշիչը հաստատելու մասին Հայաստանի Հանրապետության կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարի 30 մարտի 2023 թվականի N 43-Ն հրամանը. Հասանելիությունը՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=176067>(Վերջին մուտքը՝ 11.10.2023, ժամը 11:47)
3. Հակոբյան Մ., Հովսեփյան Լ. Գործնական աշխատանքների կազմակերպումը քիմիայի դասերին. «Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիրը» ՊԲՄԿ Բ, 2016., էջ 151-153:
4. Սահակյան Լ. Քիմիա. 8-րդ դասարանի դասագիրք, մաս 2:- Եր.: Տիգրան Մեծ, 2019., 112 էջ, էջ 134-139:
5. Խաչատրյան Ա., Սահակյան Լ. Քիմիա: 12-րդ դասարան: (Ընդհանուր և բնագիտամաթեմատիկական հոսքեր).- Եր., «Չանգակ» հրատ., 2018.-128 էջ, էջ 105-106
6. Зимукова Ю.М. Проблемы преподавания химии в школе как отражение кризиса современной теории и познания // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Сер. 1. Психологические и педагогические науки. 2022. Вып. 2: электрон. науч. журн. / ред. кол.: Л.А. Косолапова (отв. ред. вып.), Н.А. Гангнус, Е.К. Гитман, А.И. Санникова; Перм. гос. гуманитар.-пед. ун-т. Пермь, 2022., с. 196.
7. Пак, М. С. Актуальные проблемы модернизации образования в контексте Болонской декларации [Текст] / М. С. Пак, В. А. Бордовский, В. П. Соломин // Актуальные проблемы модернизации химического образования и развития химических наук : материалы 53-й Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием (5–8 апр. 2006 г., г. Санкт-Петербург). — СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. — С. 3–6.
8. Рыбаков С.Ю. Проблема содержания образования в эпоху постмодерна // Ученые записки: электрон. науч. журн. / Курск. гос. ун-т. – 2020. – № 3 (55). – С. 76–81.
9. Яковлев, В. В. Метод проектов как способ реализации компетентного подхода в современном учебно-воспитательном процессе. Образование в современной школе.-2008.-№1. -с. 15-22.

